

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

SZABÓ, Loránd

Az Apartheid születése / The Birth of Apartheid

Eredeti közlés/Original publication:

Afrika Tanulmányok, 2011, 5. évf., 1. szám, 41–66. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.003.428

Dátum/Date: 2019. február / February

filename: szabolorand_2011_Apartheidszuletese

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

SZABÓ, Loránd: Az Apartheid születése / The Birth of Apartheid, *AHU MATT*, 2019, **pp. 1–8. old.**, No. 000.003.428, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, könyvismertetés (Búr Gábor: Az Apartheid születése, 2010)

African research in Hungary, book review (Gábor Búr: The Birth in Apartheid, 2010, in Hungarian)

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-

TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

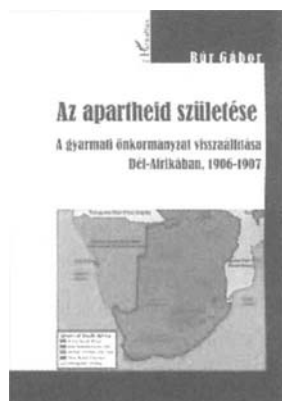
* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikánisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

AZ APARTHEID SZÜLETÉSE

SZABÓ, Loránd

Az apartheid születése. A gyarmati önkormányzat visszaállítása Dél-Afrikában, 1906–1907, írta: Búr Gábor, L'Harmattan, Budapest, 2010, 164 old.

Afrika Tanulmányok, 2011, 5. évf., 1. szám, 121–125. old.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a Történeti Intézet Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszékén oktató Afrika-kutató legújabb írása jól mutatja, milyen alaposággal ismeri Dél-Afrika történetét, valamint az egykori anyaországát, Nagy-Britanniáét. A két területen zajló politikai törekvéseket és szereplőket bemutatva, mesteri módon tárja eléink az összefüggéseket, miközben a kor nemzetközi szövegébe is beágyazza a tárgyalt témát. Jóllehet a könyv alcímében feltüntetett évszámok és a főcímben szereplő apartheid kifejezés párosítása anakronizmusnak tűnhet – a kötet hátsó borítóján olvasható fülszöveg is kitér erre –, mégsem az. A két egykori búr (mai szóhasználatban afrikáner) telepes-köztársaság, Transvaal és Oranje Szabad Állam által fenntartott, rendkívül kirekesztő választójogi gyakorlat volt az, melyet az 1899-1902 között zajló második angol-búr háború elvesztése és a brit birodalomba való bekebelezésük

után – megkapva a gyarmati öngazgatás jogát – mégis sikerült visszaállítaniuk és megőrizniük, s amely lényegi alapját képezte a múlt század közepén fokozatosan kikristályosodó fehér fajvédő rezsimnek. A kötet így a két terület belső autonómiájának visszaállításához vezető utat mutatja be brit és dél-afrikai oldalról egyaránt.

A 19–20. századi nemzetközi kapcsolatok, Afrika, a brit birodalom és a gyarmatosítás történetével foglalkozó Búr Gábor egyetemi docensnek az előző évtizedek során módja nyílt kutatni mind Nagy-Britanniában, mind a Dél-afrikai Köztársaságban. A Dél-Afrikával és a vele kapcsolatos brit politikával foglalkozó kutatásairól egymás után láttak napvilágot rövidebb írásai (A migráció egyes kérdései a 19. századi Brit Birodalomban. In: *Öt kontinens. Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék tudományos közleményei*, ELTE, Bp., 2003, 27–45., Az 1905-ös konzervatív–liberális őrsváltás és a brit gyarmatpolitika változásai Dél-Afrikában. In: FRANK Tibor (szerk.): *Angliától Nagy-Britanniáig. Magyar kutatók tanulmányai a brit történelemről*, Gondolat, Bp., 2004, 238–255., Dél-Afrika 1906–1907-es önkormányzathoz juttatásának historiográfiájához. *Africana Hungarica*, 2007, 2. évf., 1–2. szám, 45–53. old.), úgyhogy várható volt, hogy ezeket immár szintetizálva, kibővítve a legújabb kutatási eredményeivel együtt tárja a téma iránt érdeklődő magyar olvasóközönség elé.

A neves francia kiadói csoport, a társadalomtudományokkal foglalkozó, Franciaországon kívül kilenc afrikai frankofón országban, továbbá Olaszországban és hazánkban jelenlévő L'Harmattan gondozásában jelent meg Búr Gábor könyve, mely két fő részből áll. A kötet közel kétharmadában a szerző írását találja az olvasó, melyet a jegyzetek és a tekintélyes bibliográfia zár, mely utóbbinak az elején a források és forrásközlések felsorolásának rendezőelvére nem sikerült rájönnöm, a feldolgozásoknál ugyanis már szokásos módon, ábécérendben szerepelnek az elemek. (Apró nyomdai hiba, hogy a forrásközléseknél és feldolgozások közt is van egy-egy kötet, melyek címében elmaradt a kurziválás.) A második részben a mellékletek következnek, melyek döntő részében korabeli szöveges dokumentumok fotóinak reprodukcióit lehet böngészni. Ezek a dokumentumok jórészt brit diplomaták belső levelezései és feljegyzései a két búr koronagyarmatot érintő kérdésekről (melyek kiegészítik és illusztrálják a kötet első részét), továbbá a második angol–búr háborút lezáró 1902-es békeszerződés szövege, a dél-afrikai brit gyarmatok jelentős részének unióját 1910 májusában létrehozó, belső önállóságot biztosító 1909-es Dél-

Afrika-törvény néhány részlete, valamint két modern, színes politikai térkép a 19–20. század fordulójának Dél-Afrikájáról. Sajnálatos, hogy a mellékletek a kötet második felében oldalszámozás és bármiféle látható elválasztás, felvezető nélkül következnek egymás után, és ugyan van előttük egy tételes, sorszámozott felsorolás, de szintén oldalszám nélkül, és így kissé nehézkes a keresett dokumentum gyors meglegelése. (Ráadásul a melléklet dokumentumainak felsorolásában az összes dátum évszáma után lemaradt a pont.) Véleményem szerint sokkal értékesebb lett volna ez a része a kötetnek, ha magyar nyelven vagy az eredeti angol mellett magyar nyelven is szerepeltek volna a forrásdokumentumok, hiszen a magyar olvasóközönségnek szól a könyv, jóllehet ez nyilván jelentősen megnövelte volna a kötet terjedelmét és költségeit, valamint rendkívül jelentős pluszmunkát követelt volna meg a szerzőtől.

A szerző a kötet elején mintegy tíz oldalon áttekinti a dél-afrikai térség európai gyarmatosításának a 17. századtól, a búr telepésekkel induló történetét a fokozatos brit terjeszkedésen keresztül a 20. század elejéig. Ugyanis ekkor, 1902-ben a két független, európai származású telepések által irányított búr állam, Transvaal és Oranje Szabad Állam is brit gyarmatokká váltak Transvaal és Orange River Gyarmat néven. Ez a rövid rész is több információt tartalmaz az érdeklődő magyar olvasónak az európai kolonizációról a térségben, mint szinte bármely, eddig magyarul megjelent munka, amely érinti a terület történetét. (Ráadásul a további fejezetekben is további tényekkel ismerteti meg az olvasót a terület 20. század előtti időszakából a századforduló eseményeinek magyarázata során, így tehát valójában több mint tíz oldalon kapunk képet a britek 1902-es győzelme előtti történelemről.) Így például a múlt évtizedben végre magyar nyelven is napvilágot látott, a néhai neves afrikanista John Fage és társa, William Tordoff által jegyzett *Afrika története* (Osiris, Bp., 2004) is inkább az autochton fekete-afrikai népesség történetére koncentrál Dél-Afrikában, némileg homályban hagyva így az európai uralom következtében kialakuló helyzet gyökereit. A folytatásban a téma forrásait veszi számba Búr Gábor, és egy jól követhető, értékelő megjegyzésekkel ellátott historiográfiai rész következik, mely a témában kutatóknak szintén jó kiindulási alapot nyújt.

Ezután felváltva hol az anyaországi politikai eseményeket veszi szemügyre, hol a dél-afrikai színteret hozza közel. Előbb a brit belpolitikai fordulat, az 1905-ös konzervatív–liberális kormányváltás jelen-

tőségét ecseteli a könyv tárgya szempontjából, ezt követően Angliában Sir Henry Campbell-Bannerman miniszterelnök, valamint Victor Alexander Bruce Elgin gyarmatügyi miniszter és helyettese, Winston Churchill szerepét bontja ki, továbbá a búr vezetőknek, így Jan Christiaan Smutsnak a londoni látogatását és Luis Bothának az 1907-es londoni birodalmi (gyarmati) konferencián való részvételét emeli ki. Dél-Afrikában pedig bemutatja a britek, így Alfred Milner, majd William Selborne főbiztosok és a Ridgeway-bizottság tevékenységét, a nagyhatalmú bányakamara – mely például a kínai vendégmunkások behozatalában volt érdekelt – és vezetője, Sir James Percy FitzPatrick lobbimunkáját, kitér az angol ajkúak politikai érdekvédelmi egyesületeinek erőfeszítéseire, a bürokéira (ilyen volt a transvaali *Het Volk* és az orange-i *Oranje Unie*), valamint az afrikáner politikusok, mint Smuts és Botha nézeteire és ténykedésére. Mivel a későbbi, kirekesztő politikában nem jutottak szóhoz, bemutatja a korban „bennszülötteknek” nevezett, a lakosság döntő többségét alkotó, nem európai származásúak hiábavaló törekvéseit is a képviseleti és politikai egyenrangúság elnyerése érdekében (pl. a *United Native Political Associations*). A zárásban Transvaal önkormányzatának 1906-os és Orange River Gyarmaténak 1907-es visszaállítását taglalja, s bemutatja, miként vált e két terület Fokfölddel és Natallal együtt végül 1910-ben a domíniumi helyzetű Dél-afrikai Unióvá, melybe eredetileg a brit liberálisok Dél-Rhodesiát, sőt akár az északit is Nyaszafölddel bevették volna, ha az Unió választási rendszere nem rekeszti ki a színes bőrű lakosságot. Emiatt viszont végül meggátolták, hogy az Unió része legyen három olyan terület – Becsuánaföld, Bászutóföld és Szváziföld – , melyeken „tisztán” bennszülött népességgel rendelkeztek. A liberálisoknak az unióval kapcsolatos reményei megghiúsultak: nem a két korábban brit területté vált egykori búr kolónia (Fokföld és Natal) politikai gyakorlata hatott a két frissen bekebelezetté, hanem éppen ellenkezőleg, az ottani búr és brit telepesek vették át végül Transvaal és Orange „pigmentokratikus” gyakorlatát, amelybe immár nem szólhattak bele, s ez vezetett a következő évtizedek fokozódó szegregációs politikájához.

A kötet kapcsán azonban óhatatlanul feltűnnek bizonyos bosszantó hibák is a figyelmes olvasónak, melyek mellett nem lehet szó nélkül elmenni, s felmerül a kérdés, hogy vajon a mégoly neves külföldi kiadók magyar mutációiban sem lehet megbízni, hová lett a kiadói szakma becsülete, ha már a veretes cégnevek sem jelentenek garanciát a

minőségi munkára?! Egy kézirat esetében az alábbiak bocsánatos bűnnek számítanak, ám egy szerkesztett kötetben – legyen az mégoly alacsony példányszámú is, miként a kiadó honlapja büszkélkedik a modern technika adta lehetőségekkel és a szakmai színvonallal (<http://www.harmattan.hu/szerkesztoseg.html>) – mindez már több, mint bűn, ez hiba! A könyvben felbukkanó sorozatos hibák jelentős része ugyanis arra vezethető vissza, hogy láthatóan nem volt a kiadó részéről figyelmes és alapos korrektora a kötetnek (vagy nem tud helyesen magyarul, de akkor miért tartják...); valamint hasonló a helyzet a szerkesztő és a tördelő felelősségével (két váratlan sortörés szakít meg egy-egy mondatot és sort a 69. és 79. oldalon), talán nem véletlen, hogy nem is szerepelnek a belső borítón.

Ami a sajnálatos, következetesen nem javított, többször előforduló elírásokat illeti, olyanokra bukkanunk többször, mint amerikai függetlenségi háború, bécsi kongresszus, kafferháborúk nagy kezdőbetűvel, a búr elnök, Paulus/Paul Kruger neve folyton „*Paul Kruger*”-ként szerepel (holott ő nem német, hanem búr, csak német származású, de sem a hollandban, sem az afrikaansban nincs az u-n kettőspont), Fokgyarmat „*Fok Gyarmat*”-ként, Brit Kafferföld „*Brit-Kafferföld*”-ként, Szent Ilona-sziget egyszer így, egyszer Szent Heléna-szigeteként jelenik meg, a Sand River-i (vagy zandrivieri) egyezmény „*Sand riveri*”-ként, a Majuba Hill-i vereség „*Majuba hilli*”-ként; és folyamatosan „*Oranje Unie*” áll Oranje Unie helyett, valamint „*szabadkereskedelem*” szerepel szabad kereskedelem helyett. Van még néhány logikátlan, furcsa todalékolás is, mint „*Isandlwana-t*”, „*Smuts-ot*”, „*Merimannel*”, miközben másutt jól, egybeírva szerepelnek a magyar todalékokkal. Szerencsére csak kétszer jön elő a tulajdonnevek első tagjaként a dél-afrikai jelző egyébként oly gyakori hibás írásmódja: „*Dél-Afrikai Állami Levéltári Szolgálat*” Dél-afrikai Állami Levéltári Szolgálat helyett és „*Dél Afrikai Unió*” Dél-afrikai Unió helyett. Vitatható a „*Walfisch Bay*” (tkp. Bálna/Cethal-öböl) írásmód: a területen először portugálok, utánuk holland és angol tengerészek jártak, s előbb a fokföldi hollandok vették birtokba az öblöt (hollandul és afrikaansul is Walvisbaai), majd az angolok annektálták 1878-ban, s angolul is a hollandos Walvis Bay a neve, míg a körülötte a 19. század végén, 1884-ben létrejött német gyarmat telepesei Walfischbai vagy Walfischbucht néven emlegették. Egy apró téves fordítás is bekerült a kötetbe, mivel a „*Het Volk*” kifejezést talán kissé szabadabb értelme-

zésben Népünknek fordítja (48. old.), holott az szó szerint csupán anynyit tesz: a nép.

A javítatlan elírások után egy komolyabb megjegyzést kell tennem, mely szintén a kötet gondozásának problémáját veti fel. Mint már korábban említettem, a szöveges dokumentumokon kívül két térképet is tartalmaz a melléklet – valamint a borítón is szerepel egy harmadik –, de a melléklet egyik eleméről sem derül ki, honnan származik, nincs forrásmegjelölés, ami súlyos gondatlanság. Ugyan a szöveges dokumentumoknál feltételezhető, hogy a mellékletet megelőző felhasznált irodalom egyes munkáiból, illetve a felsorolt levéltárak anyagaiból származnak, és talán ez lehet a helyzet a három angol nyelvű térkép – melyeknek a feliratait szintén érdemes lett volna magyarítani – közül kettőnél, de a legutolsó jól felismerhetően a Unimaps.com honlapjáról származik (<http://unimaps.com/sth-africal899/index.html>), márpedig ez a cég és honlapja nem szerepelnek a felhasznált irodalomnál, sem másutt, és e térkép tetejéről eltüntették a honlapon látható „© 2005 *www.unimaps.com*” feliratot, mely a jobb felső sarokban lévő „*RHO-DESLA*” szótól balra állt...

Ne engedjük azonban eluralkodni a kritikus felhangokat, mivel azok alapvetően a „külalakot” érintik, a tartalom ettől nem szenved csorbát, hiszen a kötet szerzője magabiztos kézzel vezeti az olvasót végig a brit birodalmi politika londoni útvesztőjében, s hasonlóan világos, jól átlátható módon tárja elé a dél-afrikai komplex helyzetet a századfordulón, így értékes és érdekes olvasmányként szolgálhat a Dél-Afrika története iránt érdeklődő tudományos kutatónak és a nagyközönségnek egyaránt.